

SZEKSZÁRDI MISE

BESZÉLGETŐTÁRS: DRÁNOVITS ISTVÁN

– *Baka Istvánnak mit jelent ma Szekszárd?*

[illegible][illegible]

– Amikor én eszmélkedtem, akkor Babits Mihálynak nagyon rossz híre volt. És szégyeltem magam, mert kicsit hittem is ebben, igaz, hogy erősen befolyásolt elfogultságom József Attila iránt. Bár ez a József Attila és Babits közötti ellentét – amit a sztálinista irodalompolitika túlfokozott –, erősen befolyásolt abban, hogy ne szeressem meg Babitsot.

Szégyenlem bevallani, még a Babits-házba is, ami sokáig nem volt nyitva, csak 1974-ben mentem el. És nagyon későn értékeltem át saját naiv, ostoba Babits-képemet. Természetesen ma ugyanolyannak látom, mint mások. Nagyon tisztetem, nagyra tartom, de életem legfogékonyabb éveiben nem hatott rám. Nem tudom, hogy sajnáljam-e ezt a hiányt. Azt hiszem, sajnálnom kellene. De nem hatott rám, sem a verseimre... Hogy a prózámra nem hatott, abban már nem vagyok olyan biztos. Mert a *Halálfiat* egyetemista koromban nagyon lelkesen olvastam. Ez a hatás azonban nem tudatosult bennem. Mészöly Miklóst hadd tekintsem elődömnek, hiszen nemzedékkel idősebb nálam. Nagyon későn, csak a '80-as évek elején jutottam el hozzá. Ritkán is találkoztam vele. Különben sem voltam soha az, aki a nagyokat kereste. Mészöly műveit akkor kezdtem olvasni. Olvastam már addig is, de nem elég rendszeresen, és nem elég alaposan, míg a magam *Szekszárdi miséjét*, Szekszárd melletti hitvallásomat le nem tettem. Akkor kezdett el érdekelni Szekszárd múltjának a többi része. Egyébként ő is a '80-as években kezdte megírni Szekszárdot. Bizonyára te is emlékszel a *Megbocsátás* című kisregényére, ami a régi *Mozgó Világ* utolsó számában jelent meg. Óriási hatást tett rám. Ismertem a helyszíneit. Még tisztáztam is vele azt a famanzárdos házat a Fürdőház utcából. Tőlem tudta meg, hogy ott valóban egy bírósági írnok lakott. Ő csak kitalálta. Ez ugyanaz, mint Márquez, aki a *Száz év magányban* leír egy vitorlás hajót, amit az őserdőben találnak meg. Pár évvel a regény megjelenése után a kolumbiai őserdőben találtak is egy ilyen hajót. Nagy hatást tett rám Mészölynek minden műve, amikor végre eljutottam hozzá. Nekem abban, hogy Mészölyt – akit nagyon száraznak éreztem – megszeressem, sokat segített a saját szekszárdiságomra való ráébredés. Az, hogy megkeressek mindent, ami ehhez a városhoz tartozik. Mészöly talán a legszebb műveit írta meg Szekszárd ihletésével. Persze nem pusztán Szekszárdról, mert az irodalomban a helyszínek mindig spiritualizálódnak. Ahogyan a *Halálfiat*iban is. Szekszárd, Pécs egyben magyar kisváros is.

 - Kézenfekvő a kérdés: magyar kisváros-kultúra, a hagyományok és ezek megjelenése egy életműben. Említetted Szekszárd kultúráját, és egyáltalán az európai kisvárosok kultúráját. Milyen hatással volt, van-e rád, tudatosan jelenik-e meg nálad ez a kérdés? Gondolkodom itt arra, hogy egy ezeréves hagyomány, egyfajta kultúra óhatatlanul átsugárzik, és nemcsak műveken és alkotókön keresztül, hanem egy népesség viszi ezt tovább. Mi erről a véleményed?

- Nem is véleményem, inkább érzéseim vannak erről. Az én helyzetem elég nehéz e tekintetben, ugyanis a magyar kisvárosok kultúráját is elsősorban a középosztály képviselte. Amihez Mészöly családja tartozott például, vagy Babitsé. Az én családom nem. Apai és anyai nagyapám iparos volt, az egyik kőműves, a másik asztalos, az egyik szekszárdi, a másik tolnai, az egyik magyar minden vonatkozásban, a másik szláv. Sváb nem is volt a családban, az egyik dédnagyanya volt csupán osztrák. Számomra nem jelentett a középosztály kultúrája, mentalitása példát. Sőt kamaszkoromban, amikor hangversenyekre jártam, és ott kopott kabátjukban és háború előtti prémjeikben megjelentek a középosztálybeli hölgyek és urak, én kissé mulatságosnak éreztem őket. Ma már szégyenlem magam ezért. Lenéztem a konzervativizmusukat, ami persze ugyanakkor hagyományörzés is volt. Erre rá kellett döbbennem. Én az atmoszféráját éreztem a kisvárosnak. És talán mégis mélyebb élmény volt ez a középosztályos atmosféra, a vármegyeháza hangversenyterme, Szekszárd belvárosának kínosan rendben tartott házai. Szekszárd mezőváros volt, de ez a paraszti arca nem jelent meg igazán számomra. Mert a családom már nem paraszti volt. Apám sem volt az. Katona volt a háború alatt, aztán rendőr. A nagyapáim, mondtam, iparosok voltak. Ennek a középosztálybeli kultúrának a peremére is alig kerültek el. Nem bánom, én büszke vagyok a plebejus származásomra, de egyrészt nem érhettek azok a hatások, amik a népből jöttek érintik, és nem érhettek azok a hatások sem, amik az értelmiségieket, a régi középosztálybelieket. Én mindig köztes helyzetben voltam, és nagyon nehezen tájékozódtam. Egyszerre rajongtam Majakovszkijért és Rilkéért, ami furcsa dolog. Később persze választanom kellett, és természetesen Rilkét választottam. De ez jellemezte az én felemás helyzetemet. És nemcsak az enyémet, hanem azt hiszem, nagyon sokakét, akik akkoriban nőttek fel, amikor én.

 - A család, a közösség, ami nevelt, milyen értékrendet tudott átadni Neked, ha átvitt egyáltalán?

 - A munka becsületét adták át. Nagypáim is, a szüleim is. Mindenféle munkának a becsületét. Nem tudok erről többet mondani.

 - Egy tanárunk a főiskolán, Ungvári Tamás, azt mondta, hogy Magyarországon kitüntetést kapni lehet. És ezzel ő - azt hiszem - elég egyértelműen arra célzott, hogy ez a társadalom, amit kelet-európai vagy szocialista társadalomnak neveznek ma sokan, talán a legnagyobb hibáját azzal követte el, vagy tragédiáját azzal okozta, hogy a kialakult, a kultúrában

hagyományozódott értékrendeket szétért. És a mai életünk, a mai valóság erre nagyon sok példát szolgáltat. Mi erről a véleményed?

 - Teljesen egyetértek. Az én zavarodottságomat és nehéz tájékozódásomat ez is okozta. Valóban, amikor felnőttem, akkor azt kellett látnom, hogy nincsen becsülete a munkának. Most már tudom, hogy a munka becsületét a szüleimtől és a nagyszüleimtől mint hagyományt örököltem. De kamaszkoromban azt hittem, hogy ez a szocialista társadalomnak az erkölcsé. Tévesen hittem, sajnos. Az az igazság, hogy az ember sok mindenben hisz fiatal korában. Ugyanolyan naivan, mint egy vallásban, egy társadalmi ideológiának a tételeiben. Én komolyan vettem a közösséget, komolyan vettem az egyenlőséget. Sőt, még a szabadságot is, bár arról fogalmam sem lehetett, hiszen sohasem éltem szabadságban. És az első nyomasztó élményem az egyenlőség hiánya volt, amikor rádöbbenem húszéves koromban, hogy szó sincs egyenlőségről. És akkor egyre inkább következett a szabadság hiánya. Ez a hiány is lett az én erkөлcsöm, amennyiben van erkölcsöm. Van, persze hogy van. Nem akarom magamat rosszabbnak mutatni, mint amilyen vagyok. De ha most lebontjuk az ideológiai hülyeségeket, meg egyáltalán minden ideológiát, akkor amit a családomtól, környezetemtől örököltem, az az, hogy az embernek a munkáját el kell végeznie. És én úgy érzem, hogy elvégzem. Ha kevés munkám van, a keveset, ha sok munkám van, a sokat. Egy teljesen triviális példát hadd mondjak. Még soha nem adtam le későn fordítást. Mindig mindent határidőre megcsináltam. Ami nagyon ritka a magyar irodalmi életben. Ezzel még csodálkozást is keltettem, mert igazából sehol sincs már meg a szótartásnak, a határidő betartásának a becsülete.

 - Milyen érzés, hogy megkaptad a József Attila-díjat?

 - Nehéz erről beszélnem, mert emögött is sebek vannak. Engem először József Attila-díjra 1977-ben javasoltak, még ’76-ban, az első kötetemre. Nagy László és Kormos István voltak a javaslattevők. Akkor nem kaphattam meg a díjat. Fájt is, de értettem is. Akkor valami botrány volt a verseim körül. De a második kötetemet is javasolta ugyanaz az Írószövetség, és aztán a harmadik kötetemet is kétszer, háromszor. Azt hiszem, ez a hatodik javaslat, amire végre befutottam. Ilyenkor az ember már elégtételt sem érez, az öröm is megkopik. És közben ennek az erkölcsi értéke a társadalom szemében is megkopott. Az én szememben sohasem volt igazán jelentősége, mert azt éreztem, hogy nem az a fontos, kinek milyen címei vannak. A József Attila-díj bárói cím,

lássuk be. Aztán jön a grófi, a Kossuth-díj, meg a hercegi díj, azt már nem is tudom, micsoda. Nem ez az érték, hanem az, amit az ember letesz az asztalra, meg hogy annak van-e visszhangja. Igaz, hogy visszhangban sem volt sokban részem. De mégsem mondom, hogy nem örülök neki. Örülök annak, hogy nem Aczél György kezéből, illetve nem az ő képviselőjének a kezéből kellett átvennem. Hogy annak a kultúrpolitikának a képviselői nemcsak az én nevemet húzták ki, hanem nálam nagyobb neveket is, Mészöly Miklósét például. Hogy *nem* azoktól kellett megkapnom, és hogy az Írószövetség javasolt ezúttal is. Erre büszke vagyok. De ugyanilyen büszke voltam, vagy még talán büszkébb is a Graves-díjra, ami valóban csak szakmai díj, és amibe a hatalomnak nincsen beleszólása. És őszintén mondom, nem udvarolni akarok Szekszárdnak, legalább ennyire örültem a Babits-emlékplakettnek is, amit '86-ban kaptam meg.

 - Noha nem szeretnék származásodnál és Szekszárdnál leragadni, de azt mindenképpen megkérdezném, hogy egy plebejus-származék a mai irodalmi életben hova sorolja magát, ha egyáltalán elfogad valamilyen címkét bárkitől is?

 – Mondιάl címkéket!

[illegible][illegible]

De nem is amiatt tiltották be, hanem egy mellette megjelent versem miatt, aminek az volt a címe, hogy *Végvári dal*, '76-ban. És mert volt benne két sor, hogy „annak oltalmazzuk, ki tőlünk elhódította”. Emiatt egy rádióműsort betiltottak, és az első könyvemet kegyetlenül megcenzúrázták. De engem ez teljesen váratlanul és naivan ért, mert nem is biztos, hogy arra gondoltam, amire azok, amire a cenzúra. Valamilyen fokon igen. Ők ugyanis szovjet-ellenséget láttak benne, én inkább a kiszolgálóikra gondoltam. De én nem vágytam soha politikai szenzációkra, én mindig verseket akartam írni. Semmi többet.

 - Mesterség, írás. Prózaíróként, költőként,
műfordítóként dolgozol. Hogy férnek meg benned? Melyik a kedvesebb, hol,
mikor, melyik a fontosabb?

[illegible]

ezek között nagyon fontos szerepe van egy reménytelen, dantei vagy petrarkai szerelemnek, ami egész életemet áthatja, bár azóta elég sok beteljesült szerelemben volt már részem. Hogy Szekszárd lehet csak a helyszín. És akkor kezdtem el gondolkodni azon, ha versben ezt a helyszínt nem tudom megírni, mert a verseim soha nem játszódtak városban, nem, ma sem, nem is tudnék városi verset írni, akkor írjam meg prózában. És ezután jött a *Vasárnap délután*, ami egy kamaszról szól, ezután jött a *Szekszárdi mise*, ami a kisvárosi embernek a lelki habitusát próbálta valamilyen módon megrajzolni. Magamat írtam meg Séner Jánosban, de magamat írtam meg Liszt Ferencben is, mert lényemnek ez a kettőssége megvolt. A leszorítottság – és ugyanakkor az, hogy több vagyok a környezetemnél. Nem mindenkinél, természetesen, mert a környezetembe olyan emberek is tartoznak, akiket csodálok. Mindenesetre azt írom meg prózában, amit versben nem, versben pedig azt, amit prózában nem lehet. De azért a vers az igazi, ezt magam is tudom. Ugyanakkor jobban szeretem a prózáimat, mert prózában tehetséges műkedvelőnek tartom magam, versben viszont, legyen ez szerénységtelenség, profinak.

 - És a műfordítások?

 - Azt sajnálom, hogy legnehezebb éveimben, amikor a műfordítás anyagi segítséget jelentett volna, nem voltam elég erőszakos ahhoz, hogy mint műfordító megjelenjek a szakmában. Ma, öt év alatt sikerült elérnem, hogy elég foglalkoztatott vagyok, és szinte minden második megbízásomat már magam ajánlom. Brodskijra is magam jelentkeztem. Tarkovszkijt vagy Viktor Szosznorát rajtam kívül nem fordított más. Amire most készülök, arra is elsőként jelentkeztem, de ez nem az én tájékozottságomat igazolja. Ebben segítőtársaim is vannak, Szőke Katalin például, a szegedi egyetem orosz tanszékéről. De azért az sem véletlen, hogy a sok ajánlatból mi az, amit kiválasztok. A műfordítás után a mesterség gyakorlásáról. Amikor nem lehet verset írni, akkor „műfordítani” kell. Nemcsak a pénz miatt, azért is egyébként, mert jóval több pénzt kerestem az elmúlt években műfordítással, mint verssel. Hiszen míg megírok évente száz, maximum kétszáz sornyi verset, addig csak az elmúlt hónapban ezerötyszáz sort fordítottam – és kötött formájú verset, ami nem ugyanaz, mintha az ember bármit fordítana. Olyan ez a mesterség, mint a zeneszerzőség. Mondtam is nemegyszer: nagy példaképem, Gustav Mahler egész életében vezényelt, és amikor Beethovent vezényelt, Beethoven volt, amikor Wagnert vezényelt, akkor Wagner volt, amikor Brahmsot vezényelt, Brahms volt.

közelíti meg az ezret a lemezgyűjteményem, ami a megélhetéshez viszonyítva elég nagy dolog, több pénzt is költök lemezre, mint könyvre. Hogy miért példaképem ő? A mesterség fölényes ismerete okán, ez az egyik, a másik pedig az, hogy a korát tökéletesen kifejezte. Ezt nehéz megfogni, erről különben sem lehet beszélni. A harmadik pedig az, hogy mindig egy volt és mindig sokszínű. Mindig minden műve egységes és azon belül rettenetesen gazdag. Ez számomra nagyon nagy példa. Költői példaképeim? Nagyon nehéz abban a műfajban példaképeket találni, amit magunk is művelünk, mert akkor vagy többnek érezzük magunkat, vagy sokkal kevesebbnek. Nem szeretnék ebbe a csapdába esni, és nem szeretnék senkit sem úgy követni, hogy utánzom. Ezen már túl is vagyok régen, hogy bárkit is utánozzak. Kamaszkoromban, amikor ez természetes volt, akkor utánoztam Radnótit, utánoztam József Attilát, utánoztam Rilkét. Mindenkit utánoztam, öntudatlanul, azt hittem, eredeti dolgokat írok. És jól tettem, hogy utánoztam, mert megtanultam vele a mesterséget. Ma már úgy érzem, hogy nem utánzok, sőt, talán már húsz éve nem utánzok – ez most nagyképű kijelentés, mert húsz éve még csak huszonegy éves voltam, de akkor már megjelent bennem az eredetiségnek az az igénye, ami nem tagadja meg, hogy amit tanultam, fölhasználjam. Azóta is szeretnék tanulni. Kiktől tanultam? Kamaszkoromban nagyon sokaktól. A legnagyobb élmény, bár kései, tizenhét éves koromból – akkor késeinek éreztem – József Attila, természetesen. És persze Rilke. García Lorca és Jeszenyin, akiket fordításokból ismertem. Jeszenyint ismerem azóta eredetiben is, de azért bennem magyarul él, ahogyan mások lefordították. Soha nem voltam olyan szentségtörő, hogy magam is lefordítsam, mert úgy éreztem, ezzel lerombolnám a bálványképemet, mert bennem az a Jeszenyin él, akit főleg Rab Zsuzsa megteremtett. Nem akarok hozzá nyúlni. Olyanokat akarok fordítani – mindig is olyanokat fordítottam –, akikhez még más nem nyúlt, aki az enyém. Biztos a nőkkel is így lennék, vagy így is vagyok. Azóta milyen hatások értek? Húszéves korom óta költészetben nagyon kevés hatás ért. De nem azért, mert eltompultam a hatások iránt, hanem mert nagyon fontos volt számomra az, amire én magam rátaláltam, a metaforáknak a használatára, hogy ennek útját megtaláljam és ezt valahogy tovább vigyem. És bár nagyon tisztelem Nagy Lászlót – akit eleinte nem szerettem, akinek később pedig sohasem tudtam kifejezni az iránta való tiszteletemet –, úgy érzem, azért nem hatott rám, mert más utat választottam. Lehet, hogy rossz utat. Vagy rettenetesen tiszteltem Pilinszkyt, de soha nem vettem a bátorságot, hogy megkeressem őt. Pedig hány dilettáns járt a nyakára. Az ő jelentőségét, a rám tett hatását is akkor éreztem meg, amikor már nem volt köztünk. De soha nem voltam senkinek a talpnyalója, és ennek azért

örülök. Bár így elmulasztottam, hogy halljam a nagyokat személyesen, ők mit mondanak. De hát ez a fontos? Nem. Az a fontos, hogy mit írok. Mindig is ez a fontosabb. Ma már tudom, hogy csodálatos volt, amit Nagy László csinált, bár eleinte ellenkeztem a hatása ellen, hogy nem ezt kell csinálni, hogy ennél szigorúbban, ennél összefogottabban, és örülök, hogy nem lettem a tanítványa. Mert a tanítványai, akik valóban a tanítványai voltak, és nem tagadták meg, azok nagyon mélyen maradtak, mert nem lehet újra csinálni azt, amit ő csinált. Nem lehet indulatokkal összekötni a metaforákat. És ő ezt tette. Neki egyedül sikerült, mint ahogy Adynak egyedül sikerült valami olyasmit megcsinálni az indulataival, amiből mindenki más dilettáns lett volna. Pilinszky hatása más, csak én arra az erkölcsi magaslatra soha nem jutottam el, amelyre ő. Szégyenlem magam, de így van. Én köznapi ember vagyok ezekben a dolgokban. Viszont Pilinszkytól – most olvastam róla, hogy nem volt jó műfordító, nem volt formaművész: tényleg nem volt az – mégis a forma tiszteletét tanultam. Azt, hogy minél szigorúbban, minél zártabban kell elmondani, amit egyáltalán el tud mondani az ember. Megtanultam-e, vagy nem, nem tudom. De a hetvenes évek vége felé, különösen amikor úgy éreztem, hogy az életem bezárult, és nem nyílik sehová kijárat, akkor Pilinszky lett számomra az első számú költő. Akkor még élt, de nem mentem el hozzá. Nem bánom. A könyvei ott vannak a polcomon. És őt is olvasom a leggyakrabban.

– *Most mint dolgozol?*

 - Fordítok. Éppen befejeztem egy pótfordítást. Egy Bellmann nevű nagy svéd költőnek jelenik meg kötete néhány éven belül, részben a jóvoltamból, mert legalább tíz költőt bíztak meg a fordításával. Én egyedül szállítottam két hónapon belül a rám kiosztott ötszáz sort, és most vállaltam el mindenkinek a maradékát, még hétszáz sort. Kiváló költő: Villon, Burns és Csokonai keveréke. Nagyon élveztem, bár rettenetesen nehéz, mert szinte minden sorának más ritmusa van, izonyatos rímképletei vannak, úgyhogy egy papírra föl kellett írnom mindig a rímképleteket, meg a ritmusokat, hogy el ne tévesszem véletlenül is. De nagyon szívesen csináltam, mert élveztem, amellettt hogy hedonista volt és udvari költő. Én se hedonista nem vagyok, se udvari költő, furcsa módon mégis beleéltem magam a lelkivilágába. Talán azért, mert nosztalgiák mindig is voltak, az udvari költőség iránt nem, de a hedonizmus, az életszeretetet iránt igen. Sose kocsμάztam, de ennek a kocsmázó költőnek a verseit óriási élvezettel fordítottam, mert olyan volt számomra, mint egy vágykielés. Ezért

És bele akarom ebbe írni a hetvenes-nyolcvanas évek csendjét is. Azt a levegőtlenséget.

 - Két szekszárdi térkép is van a falon Széchenyi mellett. Vissza is térnék egy pillanatra a szülővároshoz. Magyarországon egy ilyen város, mint Szekszárd tulajdonképpen a kisvárosok közé tartozik ma is, legalábbis népessége számát tekintve. Milyen esélyt látsz egy önálló szellemi arculat, szellemi élet kialakítására?

 - A mai Szekszárd már túl nagy város ehhez. A tizennégy-tizenöt ezres Szekszárd lett volna igazán alkalmas rá. Nem véletlen, hogy amikor még a *Kincskeresőt* sokfelé hívták, mindig az volt a tapasztalatom, hogy nem a városokban vannak érdeklődők, hanem a nagyközségekben. Ma ugyanis a nagyközségek töltik be azt a szerepet, amit a nagy háború előtt azok a kisvárosok töltöttek be, amiknek már volt önálló arcuk, tájjellegük, megvolt a boruk, megvolt a költőjük, megvolt a lapjuk, sőt több lapjuk, hiszen Makónak is tudtommal két-három lapja volt, és Szekszárdnak legalább kettő, nem tudom, ezt Töttös Gábor mondaná meg neked pontosan. Minden kisvárosnak megvolt a szellemi arculata. Ebben a monolitikus rendszerben, ami azután jött, ez elveszett. Minden lapban ugyanazt lehetett olvasni, ugyanazokkal a szavakkal, ugyanolyan sóttalanul. Ha ez újjászületne, és látok erre esélyt, akkor Szekszárd megint az lehetne, ami volt. Nem több. Nem kellene, hogy kulturális központ legyen. Legyen önmaga, legyen például az, ami Szabadka volt akkor, amikor ott élt Kosztolányi és Csáth Géza. Szekszárd Szekszárd volt, amikor ott élt a fiatal Babits, aki azért nem tudott ott maradni, mert ahhoz kicsi volt a város. Vagy mondjam azt, legyen olyan Szekszárd, hogy a Babitsok, Kosztolányik meg a Csáth Gézák ne menjenek el onnan? Mert a nagyváros vonzása megszűnt. A nagyvárosok ma már bűzös, undorító, kavargó mészárszékek. A szellem mészárszékei is. A kisvárosokban és a nagyközségekben - ugyanazok, hiszen nincsenek járások, a nagyközségekből kisvárosok lettek - látom Magyarország szellemi újjászületésének a biztosítékát. Szekszárd túl nagy lett. Túl sok a betelepülő, akik nem ismerik a város hagyományait, akik se nem felvégiek, se nem alvégiek, se nem újvárosiak, csak ott vannak, mert oda tették őket egy lakótelepre. De ez a helyzet akkor sem reménytelen. Ha szekszárdivá válhatnának, ha érdekelné őket a város múltja, a jelene, a jövője. Mert most nem érdekli, biztos vagyok benne, mert a Szegedre betelepült szegedieket sem érdekli, hát őzést nem hallok Szegeden, pedig azt szeretem egyedül ebben a városban. Ha ez megtörténhetne, ha minden város vagy

(A **Baka István művei. Publicisztikák, beszélgetések** című kötetből)

[← Előző oldal](#)

[Következő oldal →](#)